

Her iki cinsiyette kadınsı konum, özneleşme sürecinin anahtarı Bernard PENOT.

Çeviri: Onur Saltuk DÖNMEZ

Psikanalitik yöntem başlangıcından beri insan *özneliğinin* eğreti konumunu, yapının bir unsuru olarak ortaya koymayı sürdürdü. Bunun ötesinde, pek çok filozof gibi, varoluşsal gerçeklik ekseninde, Descartes ile birlikte Freud da bunu merkez dışı ve üstelik ruhsal aygıtın bilinç dışı boyutlarıyla olan bağları kopmuş bir konuma yerleştirdi.

Ama Freud, her şeyden önce her insanın öznel serüveninin gerçek bir **fetih** olduğunun altını çizer. Dil edinimi, iç düşlemsel senaryoların yapılanması, aşkın gerçekleşmesi doğa tarafından bahşedilmemişlerdir, ancak dünyaya geliş eşlik eden *halihazırda-özne'lerin* her birine özgü **öyküye** bağlıdır.

İnsan özneliğinin böylesi belirsiz statüsünün, Freud'un gerçekleştirebildiği kavramsallaştırmadaki dalgalanmalarla sürüklenmiş olması sürpriz değildir. Öncü [nitelikteki] eserlerinin pek çoğunu birbirinden yeterince farklı bakış açılarıyla tasarlanmıştır. Örnek olarak bir yıl sonrasında Freud'un dürtü kavramını tamamen yaşamın ilk yıllarındaki özneleşme temelinde ortaya koyduğu Narsizme Giriş (1914) ile Dürtüler ve Yazgıları (1915) arasındaki fark ele alınabilir.

- *Narsizme giriş* çalışmasında, Freud'un gerçekten de yalnızca **bireysel organizmaya özgü dinamik** üzerine odaklanmış bir bakış açısına tutunmuş olduğu görülür. Bu bakışla, bireyin yaşamın başında yeterlilik ve tümgüçlülük belirttiği için « narsisik » olarak adlandırılan öznel bir birincil konumda olduğunu ve bundan itibaren de birey olarak kastedilenin dışsal nesne ve kişilerle salt *ikincil olarak* kuşatılmış olduğunu ileri sürer.

- Ama aynı Freud, bir yıl sonra dürtü kavramını geliştirmeye girişir ve bakış açısında çarpıcı bir değişim görülür : baştan beri kesin sonuca götüren bir rolü oynadığı varsayılan, **ilk ebeveyn partnerdir**. Dürtüler ve yazgılarında Freud'un, narsizmi anlamak için önceden benimsediği temelden yeterince farklı bir kavram olan insan öznenin doğuşunun psikanalitik bir kavramsallaştırılmasının taslağını bize sağladığını düşünüyorum .

Dürtülerle ilgili bu başlangıç metninde, Freud'un **özne** terimini birçok kez dönüp ele almasının, öte yandan yalnızca iki istisna dışında yapıtlarının geri kalan hemen tümünde bunu kullanmaktan uzak durmasının psikanalitik hareket tarafından uzun bir zaman yanlış anlaşılması kuşkusuz bir rastlantı değildir... !

Eğer Freud genel olarak *özneyi* zikretmekten uzak durmuşsa, bu kuşkusuz insanoğlunda hem bariz hem de merkezi olan konumunu belirtmek için bu terimi benimsenmiş felsefi anlamına güvenmesinden dolayıdır: metapsikolojiyi kuran Freudcu eylemin tahttan indirmek istediği bu *kendi bilincinde öznedir*.

Oysa Dürtüler ve Yazgıları'nda (1915) Freud sistematik ve yineleyen bir tarzda *özne (subjekt)* fikrine geri dönmeyi tercih etmiştir ve kendi bedenine **geri-dönüş** (oto erotik) ile dürtünün **amacının tersine dönüşünü** kombine ederek dürtüsel çalışmanın olağan yazgısı olarak kavradığı şeyi tanımlamaya çalıştığı an tam da burasıdır.

Freud bunu bakmak/kendine baktırmak ve almak/kendini aldırarak temelinde **dürtü çiftleri** biçiminde adlandırarak açıklamayı önerir. Bu nokta Freud'un önceden ortaya koyduğu gibi bir « nesne »den değil ancak bir « dış özne »den söz etmeye başladığı, edilgen kip (kendine baktırmak, kendini aldırarak) üzerinden bir doyum aramanın tersine çevrilmesini tanımladığı yerdir. Adlandırdığı şekliyle bu « yeni özne »yi, küçük çocuğun kendini bir çeşit öznel *askıda* bulduğu tepeden bir bakışın ya da kucağa alınmasının **etkeni** olarak kişinin kendisinin **dışına** koymuştur.

Zıt dürtü çiftlerinin temel oyunu

1- Freud bunu *sado-mazoşizm* olarak (basit dürtüselliğinden söz etmeyi tercih etmediğinden henüz sapkınlıkların psikopatolojik terminolojisini kullanmaktan kaçınarak) tasarladığı bir ilk antagonist dürtü çifti üzerinden açıklamayı önerir.

Memedeki bebeğin ilk devimsel [motor] eylemini kastetmektedir : kucağında bulunduğu kişiye saldırarak ve özneleşme derecesine göre yine de masum ölçütlerde « sadist » olarak kavradığı bu eylem minimaldir. Freud acı vermenin, küçüğün ilk devindirici eylemi olarak görünen şey olmadığını saptar. Diğer yandan bebeğin bu devimsel eylemi daha sonra **oto-erotik** nitelikte bir eylemde kendi bedenini nesne olarak alacaktır.

Freud sonra **edilgen kipte** doyum arayacak olan aynı dürtü etkisinin olduğu bir üçüncü dönem tasarlayacaktır. « *Bir kez daha, diyor, kaynak olarak dürtüsel amaçta yer alan değişikliğin sonucu olarak özne rolünü üstlenmek zorunda olan yabancı biri aranır* » (vurgu bana aittir)

Bu *özne* teriminin ilk belirmesidir, ki bundan kişinin kendi isteğini doyurmasına (Freud'un « *mazoşist* » terimini önerdiği) eş olan kucaklanma (« *sadist* » olduğunu düşünür) dürtüsel eyleminin yabancı ajanını tasarlamayı kastetmektedir. Öyleyse daha önce ona ait olan yere « *yabancı özneyi* » (terimin ikinci kullanımı) « *düşlemde yerleştiren edilgen bir ben* »den bahsetmektedir. Oysa düşüncesinin bu noktasında Freud bu *edilgen-mazoşist* konumu ikincil olarak kavrar ki bu da ilk « sadist » itkinin geriye döndürülmesi-tersine çevrilmesi ile sonuçlanmıştır.

Ne var ki dürtü çalışmasının art arda gelen bu üç evresi (etkin, oto-erotik ve edilgen) ile Freud sonuçta bir ajan-öznenin olanaklı konumlarını dilbilimdeki üç çatı olan etkin kip, dönüşlü kip ve edilgen kip üzerinden birleştirir [çekimler].

2- Daha sonra okuyucusunu ikinci bir dürtü çiftine bakmaya davet eder : bu amacı « *seyretmek ve kendini sergilemek* » olanlardır de ve hemen ardından « *sapkınlıklar dilinde gözetlemeleccilik - göstermeciliktir* » diye ekler.¹

Dürtü çiftinin geriye döndürülmesi - tersine çevrilmesi biçimindeki « yazgı »yı yazarken, Freud üçüncü kez *özne* terimini kullandığı ve amacın edilgenleştirilmesinin olduğu bu üçüncü zamandadır hala.

« *Burada da, der, önceki örnektekiyle aynı evreleri sayabiliriz : a/ yabancı bir nesneye yöneltilmiş bir etkinlik olarak seyretmek, b/ nesnenin terk edilişi ve gözetleme dürtüsünün beden bir parçasına geri dönüşü, aynı zamanda edilgenliğe dönüş ve yeni bir amacın belirlenmesi olarak : seyredilmek. ; c/ insanın onun tarafından seyredilmek için kendisini sergilediği yeni bir öznenin atanması.* » (s.122) *Özne* teriminin bu üçüncü kullanımı kendi üstüne yabancı bir bakışın etkisini belirtmek ister.

Edilgenleşme ve Kadınsı Konum

Edilgen doyum arayışının² net bir biçimde özneleşme sürecinden beslendiği görülür. Bununla birlikte *edilgenlik* terimi daha çok olumsuz-savunmacı bir duruş gösterir. Özellikle saldırgan bir değiş-tokuştan öznel olarak uzaklaşmak için, yansılaştırılsın ve bulaşması savuşturulsun diye edilgen kılınır. Bu aynı zamanda hayvansı davranışın birçok kez ortaya çıktığı bir taktiktir. Edilgenliğin bu olumsuz değeri Klein'dan esinlenen yazarlarca önceden temelde ortaya konmuştur.

¹ Alain Didier-Weill Freud'un burada başka bir zıt dürtü çifti olan dinlemek-kendini dinlettirmek çiftini ele almadığının altını çizer. Çünkü bu diğer iki çiftin aksine beden kendi plastik tasarımına kulak asmadan, « imgesel » denen kaydı kapsayan duyuşsal bir kayıttır.

² « Öznenin tutkusu, anlamlılık ve dürtüselliğ arasında » başlıklı bir bildiri sunduğum Mayıs 1999 Paris'teki Fransızca Konuşan Psikanalistler Kongresinin teması : « Edilgenliğin oyunu » idi.

Ama Freud'un tanımladığı dürtüsel yaşamın işleyişindeki özneleşme sürecinde böyle bir edilgenlik diğer yandan da olumlu bir değer kazanır. Bu, edilgenlikten daha çok yabancı bir ajan tarafından edilgen bir doyumun etkin arayışındaki bireyin dürtüsel işleyişini tanımlamak için ortaya konan **edilgenleşme** teriminin kullanımını doğrulamaya yeter gözükmetedir.

Edilgenleşme, André Green'in başlığı Freud'un Dürtüler ve Yazgıları metni (1915) ile ilişkisini vurgulayan Tutkular ve yazgıları (1980) adlı çalışmasında ele alınmıştır. Edilgenleşme terimi, dürtüsel işleyişin Freud için temelde her zaman **etkin** (dürtü « *bir etkinlik parçasıdır* » der) ve yine amacı edilgen bir doyum elde etme (bakılmak ve kucaklanmak) olması üzerinden daha iyi açıklanır. Freud tarafından düzenli olarak kullanılan « *[kendine birşey] yap-türmak* » ifadesi böyle bir doyum (edilgen) arayışının (etken) açıklanmasında en uygun yol gibi görünmektedir.

Bu edilgenleşme terimi **her iki cinsteki kadınsı konum** olarak ifade edileni de açıklar ve özneleşmede olduğu gibi bu sürecin de anahtar bileşeni olan « *[kendine birşey] yap-türmak* » 'ın kadınsılığını da anlamaya olanak sağlar.

Gerçek *özneleşmede* dürtüsel *edilgenleşmenin* başat rolüne dair düşünceyi geliştirebilmesi André Green'in (1980) büyük yeteneği sonucudur. Edilgenleşme ve özneleşme terimlerinin her ikisi de türetilmişlerdir ama her ikisi de birbirinde benzeştiklerinden daha çok ayrıldıkları oranda anlamlıdır. Bu edilgen doyum arayışındaki dürtüsel etkinliğin tasarlanmasına daha özgülce yönelen ikinci terimlerin görüldüğü, **edilgenlik/edilgenleşme ve bağımlılık**[sujétion]/**özneleşme** çiftlerini verir. Bu psikanalizin nesnesini daha iyi aydınlatmaya olanak sağlayan kavramsal bir ilerlemedir.

1/ Sonuçta Freud'çu anlamda, **öznenin öncelikle içkin olarak dürtüsel dinamikten kaynaklandığını** aksi taktirde bunun ancak kendi narsisik imgesinin hizmetinde (savunmacı) bir *sahte kendilik* ya da *reaksiyon-formasyon* ile cezalandırılacağı sonucunu çıkarır. Elbette ki organik ile ruhsal olanın sınırında beliren böyle bir dürtüsel özne, kendi-bilincinde-olan olarak tanımlanan felsefi öznenin geleneksel karakteristiklerinden ayrılır. Aynı zamanda psikanalitik olarak anlaşılan özne, Lacan'ın mirasının indirgenmesinde can sıkıcı şekilde ortaya konan « saf özne » ya da dilbilgisel özne gibi salt simgesel bir kayda indirgenemez.

Freud dürtüsel özneleşmeyi kurarken psikanaliste artık enerjik bedensiz bir öznenin anlaşılmasına izin vermemiştir.

2/ Aynı zamanda öznel kapasite gelişiminin dinamik moment anahtarı olarak amacın **etkenden edilgene ters dönüşünü** ortaya koymuştur. Öyle ki kadınsı bir konum tutma yeterliliği herkes için kaçınılmaz bir nitelik olarak ortaya çıkar. Erkek çocukta bu ne yazık ki « olumsuz » ödipal konumun niteliğine sahip olanın yani babadan bir doyumun aranması üzerinden gerçekleşir.

Oto/hetero ve etken/edilgenin dinamik çifte-birleşmesi, Freud için dürtüsel **işleyişin bu üç kipini sağlayan geçici öncelik** sorusunu sormasına neden olmuştur. Dürtüler ve Yazgılarında Freud öncelikle, « ... *etkin amaç edilgenden önce ortaya çıktığından, seyretmenin seyredilmekten önce geldiğinden kuvvetle şüphelenilebilir.* » (s.122) prensibine tutunur.

Oysa, örneğin dokuz yıl sonra Mazoşizmin ekonomik sorununda (1924), bunun tersini destekleyen Freud'un memeden beslenen insanın **prematürelliğinden** dolayı **birincil bir mazoşizm** ile yüz yüze kaldığını öne sürdüğü düşüncesindeki gerçek tereddüdü aşağıda göreceğiz. Ayrıca **birincil bir oto-erotizmi** anlama noktasına geldiğini de gördük... Ne var ki Freud'un, oto-erotizmin ya da mazoşizmin ya da sadizimin önceliğini tam da ortaya koyduğu bu belirgin dalgalanmanın kendisi büyük bir değer arz eder.

Freud özneleşme sürecinde, bu dürtüsel geriye dönmüş-terse dönüş'ün **merkezi** rolünün varlığını ortaya koymuştur. Hangi konumlanmanın birincil olduğuna gelince, bu

boşalan tek hazzın ötesinde öznel bir keyfin gelişiminde merkezi devindirici olarak kendini ortaya koyan bir kipten ötekine geçişi sağlayan dinamiktir.

Bu aynı zamanda *sapkın* denebilecek dürtüsel işleyişin daha iyi saptanabilmesini de sağlar : yalnız etkin-sadist, veya edilgen-mazo ya da oto-erotik olan bir tekanlamlı doyum kipliği durumuna perçinlenmiş bulunur. Dolayısıyla gerçek erotizm, geriye dönüşlerin-terse dönüşlerin çeşitliliğinde özneleşme dinamiğini besler.

Dürtü Devresi

Jacques Lacan ellili yıllarda Freud'un sorularını yeniden ele almaya girişti. Kısmi dürtü ve devresi üzerine 1964'teki seminer özellikle burada ortaya koyduklarımızı aydınlatmayı sağlar. Her dürtü çiftinin üzerinden daha çok tamamlanmış biçimde gerçekleşmeye uzandığı « gidiş dönüş »'ün bu dinamiğini bilebilmek için yukarıda sözünü ettiğimiz Freud'un metnini daha iyi açıklamak gerektiğinde ısrar eder.

Lacan'ın erojen bedenden, görülen « nesne » inin yanına iliştiirmek için giden ve kendi bedenine geri dönen geriyeetkili [rétroactive] bir eğri çizerek, bukleye benzer bir devre şeklinde dürtüsel gerçekleşmeyi temsil eden (biraz Christophe Colomb'un meşhur yumurtası gibi !) basit bir fikre sahiptir. Böylece burada Freud'un anladığı üç dürtüsel kip birbirini izler. Lacan, « *ötekinin devreye girişi sayesinde (temsil edilebilir olarak) ortaya çıkan dürtü yapısı, salt tersine çevrilmiş biçiminde, geri dönmüş biçiminde gerçekte tamamlanır.* » (pasifleşerek) diye saptar. Bu baktığında « *özne tarafından görülen ötekinde gerçekleşendir* » dediği teşhircilik olgusunda örneklendirilir.

Ama Lacan için açık hale gelen dürtüsel doyumun, keyif alınan nesneden gerçekten emin olmaya çabalamaktansa, **bu yolculuğun tamamlanmasıyla elde edilecek düzeyden** daha fazlasını dolambaçlılığın zenginliğinde bulunacak olmasıdır.³

Dürtü doyumun orada olmadığını nesnesini ele geçirerek öğrenir der Lacan, çünkü **hiçbir gereksinin nesnesi** dürtüyü doyuramaz. Gerçek dürtüsel arayış ilk partnerde olduğu gibi kayıp bir nesnenin arayışıdır.

Böylece özellikle oral dürtüden yola çıkarak « *dürtü kaydı içinde açılan ağız, doyuran bir beslenme değildir* » der. **Bulimiklerin** sürekli bize hatırlattığı şey : hiç bir besinin dürtüsel arayışa doyum sağlamadığıdır. Zira bu her *zaman eksik olan-kayıp öteki*'ni daha kesin olarak da oral eksik olan-kayıp ile Öteki arasındaki ilişkiyi hedefler. Kuşkusuz bulimik hastalarımız kökünde, yıkım hissetmeksizin **annenin gözlerindeki lezzette** karşı dayanabilmenin eksikliğini durmadan doldurmaya çalışırlar. Kaldı ki annesel [maternelle] oralitenin nesnesi olan kişiye dönüşmek, eğretilenememiş [dé-métaphorisé] ve besin gereksininin tek kaynağından gelen *azalmış* oral doyumlarının *kısa devresi* üzerinden aşağılayıcı olarak yaşantılanan oral edilgenliğin savunmacı reddinine neden olur.

Anorektik ve bulimik hastalarımız, aşk deneyimlerinde net olarak görülebildiği gibi, edilgenleşmiş biçimi kapsayan oral dürtüselliğin işleyişi ile dolu olarak sonuçlanan devasa öznel kazancı elde etmeyi başaramazlar. Dürtüsel çıkmazları sadece, analistin kendisinin de yeterince *edilgenleşmeyi* kabul etmesini içeren bir '**daha fazla geridönüşebilirlik kazancı**' deneyimi tedavide yaşanarak aşılabilir.

Aktarımsal yeniden ele geçirme.

Tedavi sürecinin edilgenleşme deneyimi üzerinden beslenmenin tasarlanabilmesinde yararı olur. Öznel kazanç, kendini iştihesine olanak vererek bir *kendini iştihirmenin*, kendisi tarafından sınanma kapasitesi artışını sağlayarak bir *kendini yorumlatmanın* yineleyen

³ Constantin Cavafy 'nin « İthaki » [çn : Odyseus'un Truva'ya gitmek üzere terk etmiş olduğu adanın adıdır] şiirini düşünüyorum: « İthaki için yola çıkacağın zaman, zengin olaylar ve yaşantılarla geçecek uzun bir yol umarak, (...) İhtaki sana güzel bir yolculuk bağışladı: onsuz yola koyulacaksın. Sana verecek başka hiçbir şeyi yok (...) Sonunda İhtakilerin ne anlama geldiğini gördün. » CAVAFY Constantin, « Şiirler », çev: Marguerite Yourcenar, NRF Gallimard, 1978, p.102

deneyimi üzerinden kazanıldığı varsayılan şey değil midir ? Tüm bunlar *id'in öznesine* (*Wo es war*) daha iyi dönüşebilsin diyerdir...

Her dürtünün, kendi devresi içinde, her defasında ötekinde yanıtlamak için bir şeyler arayacak olmasını anlamak gerçekten de özeldir der Lacan. « *Ve özne, der, Ötekinin alanında beliren gösteren olarak, yani dürtüsel askıya [alınmasına] bir yanıtın imleyici elemanı olarak doğacaktır.* » Psikanalitik hareket içindeki (ilk Mélanie Klein'nın ortaya koydukları arasındaki) doğalcı kavramsallaştırmalara zıt bir ifade ile Lacan, başlangıcında dürtüsel hareketi, ötekine eklenmeden önce kendinde hiçbir özne içermediği biçiminde yani, « **beyinsiz** » diye adlandırdığı biçimde düşünmektedir.

Bu gerçekten de, yalnızca *bebeklikte* belirlenecek olan öznenin ilk ebeveyn Ötekine yanıtıdır. Vahşi çocukların gözlenmesi bunu uzun zaman önce ortaya koymuştur ! Dürtü eğrisinin yineleyen işleyişi içinde küçük, her defasında ebeveynden (ve bilhassa bilinçdışı yüküyle) geri dönen mesaj-sinyalde kendi duyularının niteliksel izini ele geçirecektir.

Bu başlangıçta hangi kesin etmenin, ebeveynin çocuğu ile göz göze faklı dürtüsel konumlara elverişli olabileceğinin ve değişim içinde **haz ile yeterince kuşatılmaya** kapasitesinin **tahsis edilebileceğini** belirleyebilir. Aşırı koruyucu ebeveyn davranışları (etkin ya da egemen anlamda örneğin) öznel açılımdaki çocuk için sürekli köstek olabilir ve erken anoreksi gibi dürtü blokajı biçiminde semptomlar üretebilir.

Libidinal bir devindirici [motor].

Dürtü devresinin bu dinamik modelini üç modalitenin eklemlenmesi ile oluşan enerjik **salınımın** olduğu bir devindirici çeşidi olarak kavramayı öneriyorum : etkin, otoerotik ve edilgen (üç zamanlı bir motor gibi bir şey...)

Bu termodinamik referans belki de Freud'un hoşuna giderdi? Dönen pistonun konumlarıyla ilgili eğretileme [metafor], Freud'un dürtü itişinin sabit karakterinde ısrar ettiği şaşırtıcı kavramını hesaba katmamıza her halükarda olanak sağlar. Statik kutuplar ya da yapısal konumlanma terimleriyle düşünmek ancak dürtü kısa-devresi, patolojik blokaj biçimlerini tasarımılamaya olanak verir.

Bu çılgına dönmüş hiperaktiflerin, *gönüllü kürek mahkumlarının* (Gérard Szwec, 1988), acı içinde ebeveynlerinin yaşamlarını onaranların ve tabii ki aksine, bildiğimiz çeşitli edilgen-mazoşist blokajların durumudur. Biri gibi diğerleri de (kompulsif hiperaktivite veya edilgenlikteki azalma), dürtü devrelerinin ilk ortaya çıkmaları sırasında olanaksızlaşmış bir tersinedönmenin tehdidini sürekli önlemek sayılabilecek ağrı-kesici durumları oluştururlar.

Bu gelişim biçimi içinde genişçe buklenenmiş, öteki (ve kendisi) için sırayla nesne olunan her başoyuncu (protagoniste) durumunu taşımak, tamamlanmış dürtüsellüğün aksine daha özgüdür. Rosine Debray⁴, bir ebeveynin *çocuk tarafından yapılanlara karşı kendini nesne* (bir annenin başlaması için gerekli oral nesne) *olarak bırakabilmeye* yatkın olup olmamasının önemini özellikle hesaba katar. Ama bu analist için de geçerlidir bir yatkınlıktır!

Öznel kazanım *bebeğin meşhur ilk doyum deneyiminde* filizlenir. Bebeğin içgüdüsel talebi hoşnutsuzluk ya da doyum yüküyle birlikte ebeveyn çiftinin yanıtını çağırır ve bu da bebeğin beni [egosu] başkası olma durumunda konumlanmasından önce olan bir şeydir.

Yani ilk doyum deneyimi ebeveynin de doyumunu (örneğin annenin fobisinin aynı zamanda kesikli sinyallerindeki başat yabancılaştırıcı etkiden, psikotikleşmeye kadar) içerecek şekilde yalnızca karşılıklı olabilir.

Ama bu görüşlerin faydası, 'ebeveyn Ötekisiyle' alış verişinde bir şeyleri temsil edilebilir kılmak için bu ölçüde geriletici **bir yeniden ele alma** gereksinimi içindeki hastanın böylesi asimetrik, hatta ölçsüz bir durumu olan **aktarım ilişkisi içinde tutunma**

⁴ Mayıs 1999 Paris'te, Fransızca Konuşan Psikanalistler Kongresindeki tartışma : « Edilgenliğin oyunu », *Rev. Fse. de Psychanal.* n°5, p.1785.

zorunluluğuna tedavilerde kendisinin de (tabii ki kelimesi kelimesine kendini orada sanmadan !) hazır olması gerektiğini her şeyden önce psikanaliste hatırlatmasındadır.

Özneleşmenin kökenlerinde kadını

Kız çocuk gibi erkekte de «[kendine bir şey yap]-tırmak» konumunun kullanılabilmesinde her birinin elverişliliği ile koşullanmış bu alıcı-edilgen konumun kesin rolünün yeterince ortaya çıkarıldığını umuyorum. Ancak 21.yüzyıl güncelliğinde açıkça görülmektedir ki, böyle bir kadını keşfe karşı sert bir direncin (çoğunlukla tabii ki eril, ancak yalnızca değil !) oluşması eksik olmamıştır. Katlanmanın reddindeki şiddet ve büyüklük, **edilgenlik korkusunu** insanoğlunun başat korkuluğu olarak ortaya koyan Freud'u haklı çıkarır gibi görünmektedir.

Özellikle dışı denen canlılara ayrılmış statüyü içeren böyle bir reddin sonuçları dünyada ağır olarak hissedilmektedir. Gezegenimizde keskin politik bozukluk olarak bugün kendini belli eden nerdeyse kör edici bir örnek var elimizde : islamcı olarak adlandırılanların uyguladıkları şiddet. Dinsel olana dönüş maskesi altında, kendini belli etmeye çalışan erktekelciliğin [totalitarizmin] yeni bir biçimidir bu. Söz konusu olan maalesef, özünde **fetişist** bir doğada olan inançlar üzerinden yerleşerek 20.yüzyıla hükmetmiş erktekelciler ile paylaşılan tamamen « modern » bir barbarlıktır. İslamcı terörü harekete geçiren hedeflerden biri de, kuşkusuz **kültürü aktarmada başat etken olan kadının ve kadınının** rolünü çığına dönmüş bir inkar ile ele alma zorunluluğudur.

Fethi Ben Slama İslam'ın varlığını bir kadının, peygamberin kendinden açıkça daha yaşlı ve zengin ilk eşi Hatice'nin kesin rolüne bağlı olduğunu bize hatırlatır. Biraz Diotime'in Sokrates'e yaptığına benzer şekilde, hallisinataruar yaşantılarının patolojik ve korktuğu gibi şeytanın işi olmadığına ama kutsal mesajcı Cebrail'in ortaya çıktığına Muhammed'i ikna eden odur⁵.

Fakat Şölende Sokrates'in Diotime'ye olan övgülerinin tersine, peygamberin yerine hayatta kaldığı **kadının yasına karşı** katı bir *inkarı* söz konusudur. Hatice'nin ölümünden sonra Muhammed duruşunu değiştirmiş, onun için bundan böyle cinsel « nesne» statüsünün ötesine geçemeyecek olan birçok genç eş edinmiştir...

Aktarmanın özsel yönü olan kadınlığın reddi, *eşcinsellikle* yüz yüze kalan İslamcılarının sahip oldukları tam anlamıyla fobik duruşta meydana çıkmaya kadar uzanır. Bununla birlikte *Müslüman* sözcüğünün bile boyun eğmeyi imlediği söylenir, ama itaatkarlık ve gerçek alıcılık kuşkusuz çok farklı iki şeydirler!...

Artan erktekelleştirici tümelciliğin parçası olarak gördüğümüz tehdit salt islamcı çevrelerden gelmemekte, ancak aynı zamanda örneğin ABD'deki (başkan Bush'un favorisi olan) Evangelist kilise tarafında da gözlenmektedir. Bu uygarlık sürecinin kritik bir eşliğinin semptomu olabilir. Aynı zamanda bu terörist semptomun yoğunluğu, *insan öznelliğinin aktarıcısı özneye* ait kesin ve başat rolü taşıyan ve tanıyan aşikâr nesne rolünü üstlenmekte olan kadını (ve anneyi) barındırmaktan vazgeçebilmeye muktedir olup olmadığı, insanlığın kendine sordurtmasının önündeki engeldir. Bununla birlikte bu gönüllülerin her birine bir anadil atfedilir...

21.yüzyıl psikanalizinin önündeki şans, insanlığı geçtiği bu dönüştürücü sınava yanıt sağlayan konumunu almak olabilir. Freud cesurca kendi payına, otuzlu yıllarda ağırlığını hissettiren korkunç tehditleri kavramsallaştırma yolları aramıştır. Ancak bugün daha iyi görülüyor ki psikanalistler yalnızca, *bir insan öznenin ilk ortaya çıkışında* anne etkeninin başat rolünü (tedavide analistin *aktarımda* ele almaya sıkça gereksinim duyduğu rolü) ele almakla ilgili özsel olan şeye aldırmayan gelişmelere katkıda bulunma kapasitelerinden şüphe duymalarına neden olan *annesel nesne* üzerine konuşmakla yetiniyorlar.

⁵ bkz. Fethi BEN SLAMA, 2002, *La psychanalyse à l'épreuve de l'Islam*, Aubier, Paris ; türkçe basım : *İslâm'ın Psikanalizi*, İletişim, İstanbul, 2005 – çev. Işık Ergüden

Analitik tedavi sürecinde *aktarımını öznelleştirmek* elbette, analizan için kendi kendisine **dayanabilmesine**, bunu üstüne almasına, aynı zamanda kendi tarafından belirlenmiş olanın tanınmasına ve öyküsünde bariz olarak onarılmış bazı anlamlı ilişkilere **boyun eğmiş** olmayı sonuçta yüklenmesine olanak sağlayacaktır.

Böylesi edilgenleştirici bir alıcılık, elbette analizan için olduğu kadar analist açısından daha fazla özneleşmenin ortaya çıkabilmesi için kaçınılmazdır.

Kaynaklar

DIDIER-WEILL A. 1998, *Invocations*, édit. Calmann-Levy, Paris.

FREUD S. 1914, « Pour introduire le narcissisme », in *La vie sexuelle*, P.U.F Paris, p. 98.

FREUD S. 1915-b, « Pulsions et destins de pulsions », in *Œuvres complètes*, P.U.F Paris, vol. XIII, p. 173.

FREUD S. 1924, « Le problème économique du masochisme », in *Œuvres complètes*, PUF. vol. XVII, p. 9.

GREEN A. 1980, « Passions et destins des passions », in *Nouvelle Revue de Psychanalyse*, n°21, repris dans *La folie privée*, édit. Gallimard, p.186.

LACAN J. 1964, Séminaire XI, *Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse*, Seuil, Paris, p.159.

LAZNIK-PENOT M.C. 1993, « Pour une théorie lacanienne des pulsions », in *Le Discours Psychanalytique*, n°10, p.221.

PENOT B. 1999-b, « La passion du sujet, entre pulsionnalité et signifiante », in *Rev. Fse. Psychanal.* 1999 n°5 (Enjeux de la passivité), p.1489.

WINNICOTT D.W. *Jeu et réalité*, édit. Gallimard, 1975, p.102-3.